

BEREN EN LÚTHIEN

De terugkeer naar Midden-aarde

DOOR
J.R.R. Tolkien

Bezorgd door Christopher Tolkien
Geïllustreerd door Alan Lee

ISBN 978-90-225-8091-2

ISBN 978-94-023-0934-8 (e-book)

NUR 334

Oorspronkelijke titel: *Beren and Lúthien*

Oorspronkelijke uitgever: HarperCollins Publishers

Vertalers: Niels van Eekelen en Renée Vink

Bewerking omslag voor de Nederlandse editie: Baqup

Zetwerk: Mat-Zet bv, Soest

Illustraties omslag en binnenwerk © Alan Lee 2017

Omslagontwerp © HarperCollins Publishers Ltd 2017

Alle teksten van J.R.R. Tolkien © The Tolkien Estate Limited 2017

Voorwoord, noten en commentaar © C.R. Tolkien 2017

Nederlandse vertaling ©2017 Renée Vink, Niels van Eekelen en Meulenhoff
Boekerij bv, Amsterdam

In de vertaling van de poëzie is op pagina 127 en 178 gebruikgemaakt van de vertaling van Max Schuchart, afkomstig uit *De Silmarillion*.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Baillie

Inhoud

Lijst van illustraties	8
Voorwoord	9
Notities over de Oudste Tijden	18
BEREN EN LÚTHIEN	27
Appendix	253
Herzienenen van <i>Het lied van Leithian</i>	253
Lijst van namen in de oorspronkelijke teksten	269

Lijst van illustraties

	<i>pagina</i>
‘maar nu zag hij Tinúviel dansen in de schemering’ (p. 42)	<i>tegenover p. 32</i>
‘maar Tevildo kreeg haar in het oog op haar hoge plek’	<i>tegenover p. 64</i>
‘en raven zwart, geen bladerdak/bedekten bast en twijg en tak’	<i>tegenover p. 96</i>
‘Wie dienen jullie, Licht of Duister?/Wie behoort de grootste luister?’ (p. 126)	<i>tegenover p. 128</i>
‘Toen reden de broers weg, maar losten verraderlijk nog pijlen achterom’ (p. 134)	<i>tegenover p. 144</i>
‘Een groter schaduw breidt zich uit/over de smalle brug’ (p. 157)	<i>tegenover p. 160</i>
‘Maar zie, toen dook vanaf zijn horst/Thorondor neer, de adelaarsvorst’	<i>tegenover p. 192</i>
‘en draaide rond,/fladderend voor zijn blik; zij wond/een doolhofdans’	<i>tegenover p. 208</i>
‘ver reisde hij met dat schip, zelfs de sterrenloze leegten in’ (p. 249)	<i>tegenover p. 256</i>

Voorwoord

Na de publicatie van *De Silmarillion* in 1977 besteedde ik een aantal jaren aan het bestuderen van de vroegste geschiedenis van dat werk en het schrijven van een boek dat ik *The History of The Silmarillion* noemde. Later werd dit de (enigszins ingekorte) basis van de eerste delen van *The History of Middle-earth*.

In 1981 schreef ik een uitvoerige brief aan Rayner Unwin, het hoofd van Allen & Unwin, met een overzicht van wat ik had gedaan en nog aan het doen was. Op dat moment, meldde ik hem, telde het boek 1968 bladzijden, een stapel papier van ruim 40 centimeter, en was het duidelijk niet publicabel. Ik deelde hem mee: ‘Als en/of wanneer je dit boek ziet, zul je onmiddellijk begrijpen waarom ik heb gezegd dat publicatie ondenkbaar is. De tekstuele en andere discussies zijn veel te gedetailleerd en minutieus; de omvang werkt enorm belemmerend (en dat zal alleen maar erger worden). Ik heb het ten dele gedaan omdat het bevredigend was de boel netjes op een rij te krijgen, en omdat ik wilde weten hoe het hele concept zich nu eigenlijk vanaf het allereerste begin heeft ontwikkeld...

Als dergelijk spuurwerk een toekomst heeft, wil ik er zo goed mogelijk voor zorgen dat later onderzoek naar de “literaire ge-

schiedenis” van JRRT niet per ongeluk onzin oplevert vanwege misvattingen over de feitelijke ontwikkeling ervan. Ik kan de chaotische toestand en de intrinsieke problematiek van veel van de papieren (de wijzigingen die per pagina laag voor laag waren aangebracht, de cruciale aanwijzingen op losse vodjes papier die overal in het archief opdoken, de teksten op de achterkant van ander werk, de wanordelijke staat van de manuscripten, waarvan delen van elkaar gescheiden waren geraakt, het feit dat ze soms bijna van a tot z onleesbaar waren) simpelweg niet genoeg overdrijven...

Theoretisch zou ik een heleboel boeken kunnen maken van de *History*, en er zijn veel mogelijkheden en combinaties van mogelijkheden. Ik zou bijvoorbeeld “Beren” kunnen maken, met het oorspronkelijke Verloren verhaal,* *Het lied van Leithian*, en een essay over de ontwikkeling van deze legende. Als de reactie daarop positief is, zou ik de losse legenden liever als eenheden in staat van ontwikkeling behandelen dan dat ik alle Verloren verhalen tegelijk presenteer. Dan zou het echter buitengewoon lastig worden alles tot in details uit de doeken te doen, omdat het heel vaak nodig zou zijn uit te leggen wat er elders in andere ongepubliceerde teksten zoal aan de hand was.’

Ik meldde dat ik met plezier een boek getiteld ‘Beren’ zou schrijven volgens de hier voorgestelde opzet, maar ‘het zou lastig zijn om het zo in elkaar te zetten dat het materiaal begrijpelijk was zonder dat de redacteur alles zou overschaduwten’.

Toen ik dat schreef, meende ik wat ik over de publicatie zei: ik had geen andere ideeën over de mogelijkheid daarvan, dan dat ik een enkele legende zou uitkiezen ‘als een eenheid in staat van

* ‘De Verloren verhalen’ is de naam die de oorspronkelijke versies van de legenden in *De Silmarillion* droegen.

ontwikkeling'. Het lijkt erop dat dit precies is wat ik nu heb gedaan – maar zonder stil te staan bij wat ik vijfendertig jaar geleden aan Rayner Unwin had geschreven: dat was ik compleet vergeten, totdat ik het bij toeval tegenkwam toen het huidige boek bijna af was.

Het substantiële verschil tussen dit boek en mijn oorspronkelijke idee is echter dat de context anders is. Een groot deel van de immense hoeveelheid manuscripten over de Eerste Era ofwel de Oudste Tijden heeft sinds die tijd het licht gezien in de volgepakte en gedetailleerde publicaties van met name de delen van *The History of Middle-earth*. Het idee dat ik tegenover Rayner Unwin opperde over een boek dat aan de ontwikkeling van het verhaal 'Beren' gewijd zou zijn, zou veel tot dan toe onbekende en niet beschikbare teksten aan het licht hebben gebracht. Maar het huidige boek bevat geen enkele pagina oorspronkelijk en ongepubliceerd werk. Waar is zo'n boek dan voor nodig?

Ik zal mijn best doen daar een (onvermijdelijk ingewikkeld) antwoord, of diverse antwoorden op te geven. In de eerste plaats dienden die uitgaven ertoe de teksten zo te presenteren, dat mijn vaders excentrieke manier van schrijven (vaak opgelegd door druk van buitenaf) er adequaat in naar voren kwam. Op die manier konden de opeenvolgende stadia in de ontwikkeling van het verhaal worden blootgelegd en kon ik mijn interpretatie van het materiaal rechtvaardigen.

Tegelijkertijd werd de Eerste Era in *The History of Middle-earth* in deze boeken opgevat als een *geschiedenis* in een dubbele zin des woords. Het was inderdaad een geschiedenis – een kroniek van levens en gebeurtenissen in Midden-aarde, maar het was tegelijkertijd een geschiedenis van veranderende literaire opvattingen door de jaren heen. Zodoende werd het verhaal van Beren en Lúthien over vele jaren en verscheidene boeken uitgesmeerd.

Bovendien raakte het verstrengeld met de langzaam groeiende ‘Silmarillion’, waarvan het ten slotte een essentieel onderdeel vormde. De ontwikkeling ervan staat opgetekend in opeenvolgende manuscripten die in de allereerste plaats betrekking hebben op de complete geschiedenis van de Oudste Tijden.

Daarom is het niet gemakkelijk het verhaal van Beren en Lúthien in *The History of Middle-earth* als een enkel, afgerond verhaal te volgen.

In een vaak geciteerde brief uit 1951 noemde mijn vader dit ‘het voornaamste verhaal van de Silmarillion’, en Beren beschreef hij als ‘de vogelvrij verklaarde sterveling die (met behulp van Lúthien, een meisje nog, ook al is ze een elf van koninklijken bloede) slaagt waar alle legers en krijgers hebben gefaald: hij dringt het bolwerk van de Vijand binnen en ontruikt een van de Silmarilli aan de IJzeren Kroon. Op die manier wint hij de hand van Lúthien en wordt het eerste huwelijk tussen sterveling en onsterfelijke een feit.

Als zodanig is het verhaal (ik vind het een mooi en sterk verhaal) een heroïsche sprookjes-romance, op zichzelf aannemelijk met slechts een zeer algemene vage kennis van de achtergrond. Maar het is ook een wezenlijke schakel in de cyclus, die los daarvan van zijn volle betekenis is beroofd.’

In de tweede plaats is mijn bedoeling met dit boek tweeledig. Enerzijds heb ik geprobeerd het verhaal van Beren en Tinúviel (Lúthien) op een dusdanige manier van de rest los te maken, dat het op zichzelf staat, voor zover dat (naar mijn mening) mogelijk is zonder een verkeerde voorstelling van zaken te geven. Anderzijds wilde ik laten zien hoe dit wezenlijke verhaal zich door de jaren heen heeft ontwikkeld. In mijn voorwoord tot het eerste deel van *The Book of Lost Tales* schreef ik over de veranderingen in de verhalen:

In de geschiedenis van de geschiedenis van Midden-aarde voltrok de ontwikkeling zich zelden doordat dingen vierkant verworpen werden. Veel vaker werden ze stap voor stap subtiel getransformeerd, zodat de groei van de legenden (bijvoorbeeld het proces waardoor het verhaal over Nargothrond in aanraking kwam met dat over Beren en Lúthien, een verband waarvan in de *Verloren verhalen* zelfs geen sprake van was, al waren beide elementen daarin aanwezig) overeenkomsten lijkt te vertonen met de groei van legenden bij volkeren, als het product van vele breinen en generaties.

Het is een essentieel kenmerk van dit boek dat zulke ontwikkelingen in de legende van Beren en Lúthien worden getoond in mijn vaders eigen woorden. Mijn werkwijze is geweest om uittreksels te geven van passages uit veel langere manuscripten in proza of poëzie die in de loop van vele jaren geschreven zijn.

Op die manier komen er ook passages aan het licht waarvan de gedetailleerdheid en de dramatische directheid verloren gaan door de summiere, gecondenseerde verteltrant, terwijl die juist zo kenmerkend is voor zo'n groot deel van *De Silmarillion*. Er vallen zelfs elementen in het verhaal te ontdekken die later volledig zoekgeraakt zijn. Bijvoorbeeld het kruisverhoor waaraan Beren en Felagund en hun metgezellen, vermomd als orks, worden onderworpen door de geestenbezweerder Thû (de eerste keer dat Sauron opduikt), of de introductie van de stuitende Tevildo, Vorst der Katten, die duidelijk verdient in de herinnering voort te leven, hoe kortstondig zijn literaire bestaan ook is geweest.

Ten slotte zal ik een van mijn andere voorwoorden aanhalen, dat van *De kinderen van Húrin* (2007):

Het staat wel vast dat veel lezers van *In de ban van de Ring* de sagen uit de Oudste Tijden helemaal niet kennen, afgezien van hun reputatie dat ze raar en moeilijk toegankelijk zijn.

Het valt evenmin te ontkennen dat de betreffende delen van *The History of Middle-earth* wel eens een afschrikwekkend effect zouden kunnen hebben. Dat komt doordat mijn vader er een ingewikkelde schrijfrant op nahield en mijn poging die te ontwarren een hoofddoel van de *History* was. Daarbij werden de verhalen over de Oudste Tijden (ogenschijnlijk) neergezet alsof ze in een staat van flux verkeerden.

Ik meende dat hij ter verklaring van een afgedankt verhaalelement misschien gezegd zou hebben: ik kwam tot de conclusie dat het niet zo was, of: ik besepte dat dit niet de juiste naam was. Die staat van flux moet niet overdreven worden: er waren grote en wezenlijke onveranderlijkheden. Maar bij het samenstellen van dit boek hoopte ik zonder meer dat het zou tonen hoe het ontstaan van een oeroude legende uit Midden-aarde, in de loop van vele jaren veranderd en gegroeid, de zoektocht van de schrijver weerspiegelde naar een zo ideaal mogelijke presentatie van zijn mythe.

In mijn brief aan Rayner Unwin uit 1981 merkte ik op dat als ik me zou beperken tot een van de vele legenden die bij elkaar de *Verloren verhalen* vormden, het dan 'buitengewoon lastig [zou] worden alles tot in details uit de doeken te doen, omdat het erg vaak nodig zou zijn om uit te leggen wat er elders, in andere ongepubliceerde teksten, zoal aan de hand was'. In het geval van *Beren en Lúthien* bleek die voorspelling accuraat te zijn. Daar moest op een of andere manier een oplossing voor worden ge-

vonden, want het was niet zo dat Beren en Lúthien samen met vriend en vijand op een leeg toneel leefden, liefhadden en stierven, alleen en zonder verleden. Daarom heb ik mijn eigen oplossing in *De kinderen van Húrin* gevolgd. In mijn voorwoord bij dat boek schreef ik:

Uit mijn vaders eigen woorden kunnen we dus afleiden dat hij een volledige en uitgewerkte versie nastreefde van de drie ‘grote verhalen’ uit de Oudste Tijden: *Beren en Lúthien*, *De kinderen van Húrin* en *De val van Gondolin*. Deze achtte hij op zich voldoende helder en afgerond om zonder veel kennis van de grote sagenverzameling in *De Silmarillion* begrepen en gelezen te worden. Anderzijds... is de historie van *De kinderen van Húrin* onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van de elfen en mensen in de Oudste Tijden, en daarom bevat die dan ook vele verwijzingen naar andere gebeurtenissen en omstandigheden in dat grotere verhaal.

Daarom heb ik ‘een zeer korte schets van Beleriand en zijn bewoners aan het einde van de Oudste Tijden’ opgenomen, plus ‘een lijst van alle namen die in de tekst voorkomen, waar nodig met een korte genealogie erbij’. In dit boek heb ik die korte schets uit *De kinderen van Húrin* overgenomen, en tevens een lijst gegeven van alle namen in de teksten, in dit geval met toelichtingen van uiteenlopende aard. Geen van deze extraatjes is essentieel, maar ze zijn dan ook alleen bedoeld als ondersteunend materiaal voor wie dat nodig acht.

Een ander probleem dat vermelding vereist, was de frequente wijziging van namen. Het doel van dit boek is er niet mee gediend de reeks namen in teksten van verschillende tijdstippen

exact en consequent weer te geven. Daarom heb ik op dat punt geen regels gevolgd, maar om diverse redenen soms wel en soms geen onderscheid tussen oud en nieuw gemaakt. Heel vaak veranderde mijn vader een naam in een manuscript op een later, soms zelfs een veel later tijdstip, bijvoorbeeld *Elfin* in *Elven*, maar dan niet consequent. Daar heb ik telkens *Elven* van gemaakt, en *Beleriand* van het eerdere *Broseliand*, maar in andere gevallen heb ik allebei gehandhaafd, zoals bij *Tinwelint/Thingol*, en *Artanor/Doriath*.

Dit boek heeft dus een heel ander doel dan de achterliggende delen van *The History of Middle-earth* waaraan het is ontleend. Het is nadrukkelijk niet bedoeld als supplement bij die boeken, maar een poging één verhaalelement uit een buitengewoon rijk, omvangrijk en complex oeuvre te lichten. Maar dat element, het verhaal van Beren en Lúthien, was zelf continu in ontwikkeling en kreeg er steeds meer associaties bij naarmate het verder in de bredere geschiedenis ingebed raakte. De beslissing wat er van die oude wereld ‘als geheel’ wel en niet in moest komen, kon uitsluitend een kwestie van persoonlijke en vaak dubieuze besluitvorming zijn: bij een onderneming als deze bestaat geen ‘juiste werkwijze’. Maar over het algemeen heb ik de voorkeur aan helderheid gegeven en de verleiding tot nadere uitleg weerstaan, uit angst het primaire doel en de opzet van het boek te ondermijnen.

Aangezien ik 92 ben, is dit (vermoedelijk) mijn laatste boek in de lange reeks tekstbezorgingen van mijn vaders tot dan toe grotendeels onuitgegeven werk. Het is tevens wat apart. Dit verhaal is gekozen *in memoriam*, omdat het diep geworteld is in zijn persoonlijke leven, en in zijn intense occupatie met de verbintenis tussen Lúthien, die hij ‘de grootste van de Eldar’ noemde, en Beren de sterveling, en met hun lot en hun tweede leven.

Het gaat ook heel ver terug in mijn eigen leven, want het is mijn oudste werkelijke herinnering aan een element in een verhaal dat mij verteld werd – meer dan alleen een scène uit het verhaal waarvan het beeld me is bijgebleven. Mijn vader vertelde me dat verhaal, of delen ervan, uit zijn hoofd, zonder geschreven tekst, in de vroege jaren dertig. Het verhaalelement dat ik me voor de geest kan halen is dat van de ogen van de wolven die een voor een verschijnen in de duisternis van Thù's kerkers.

In een brief aan mij over mijn moeder, geschreven in het jaar na haar dood, tevens het jaar vóór de zijne, schreef hij over zijn overweldigende gevoel van gemis, en over zijn wens om op het graf onder haar naam de inscriptie 'Lúthien' te laten aanbrengen. Daarin greep hij net als in de brief die op p. 29 van dit boek wordt aangehaald, terug op de oorsprong van het verhaal over Beren en Lúthien op een kleine open plek vol kervelbloesems in een bos bij Roos in Yorkshire, waar zij had gedanst. En hij zei: 'Maar het verhaal is heel anders afgelopen, en ik ben achtergebleven, en ik kan niet pleiten bij de onvermurwbare Mandos.'

Notities over de Oudste Tijden

Hoe enorm ver terug in de tijd dit verhaal gaat, kwam op een gedenkwaardige manier naar voren in een passage uit *In de ban van de Ring*. Tijdens de grote raadsvergadering in Rivendel had Elrond het over het Laatste Bondgenootschap van elfen en mensen en de nederlaag van Sauron aan het einde van de Tweede Era, meer dan drieduizend jaar daarvoor:

Daarop zweeg Elrond even en hij zuchtte. ‘Ik herinner me de pracht van hun banieren nog goed,’ zei hij. ‘Die deed mij denken aan de glorie van de Oudste Tijden en de legers van Beleriand, zo veel grote prinsen en aanvoerders waren er verzameld. Maar toch niet zo velen, en niet zo mooi als toen Thangorodrim werd verwoest en de elfen meenden dat er voorgoed een eind aan het kwaad was gekomen, hoewel dat niet zo was.’

‘Herinnert u zich dat?’ vroeg Frodo, terwijl hij tot zijn verbazing merkte dat hij zijn gedachten hardop uitsprak. ‘Maar ik dacht,’ stotterde hij, toen Elrond zich naar hem toekeerde, ‘ik dacht dat de val van Gil-galad heel lang geleden was.’

‘Dat is ook zo,’ antwoordde Elrond ernstig. ‘Maar mijn herinnering gaat zelfs tot de Oudste Tijden terug. Eärendil was mijn vader, die in Gondolin werd geboren voor dit viel; en mijn moeder was Elwing, de dochter van Dior, de zoon van Lúthien van Doriath. Ik heb drie Era’s in het westen van de wereld en vele nederlagen en vele vruchteloze overwinningen gezien.’

Over Morgoth

Morgoth, de Zwarte Vijand, zoals hij op den duur werd genoemd, was oorspronkelijk, zoals hij uitlegde aan Húrin toen die als gevangene voor hem werd geleid, ‘Melkor, de eerste en machtigste van de Valar, die al voor de wereld bestond’. Eenmaal blijvend geïncarneerd in een reusachtige en majestieus, maar vreselijke gestalte, als koning in het noordwesten van Midden-aarde, was hij fysiek aanwezig in zijn enorme bolwerk Angband, de IJzeren Hel. De zwarte walm die opsteeg van de toppen van Thangorodrim, het gebergte dat hij boven Angband opwierp, was van verre zichtbaar als een smet aan de noordelijke hemel. In de *Annals of Beleriand* staat te lezen dat ‘de poort van Morgoth slechts 450 mijl van de brug van Menegroth verwijderd was; veraf en toch al te dichtbij’. Deze woorden verwijzen naar de brug die naar de verblijfplaats van de Elfenkoning Thingol leidde en die Menegroth, de Duizend Grotten, heette.

Maar als geïncarneerd wezen was Morgoth bang. Mijn vader schreef over hem: ‘Toen zijn boosaardigheid toenam en hij het kwaad dat hij beraamde naar buiten bracht in de vorm van leugens en verdorven schepsels, ging zijn macht in hen over en raakte die verstrooid. Zelf raakte hij steeds meer aan de aarde

gebonden, en hij was niet bereid zijn duistere bolwerken te verlaten. Dus toen Fingolfin, de hoge koning van de Noldorijnse elfen, alleen naar Angband reed om Morgoth tot een tweegevecht uit te dagen, riep hij bij de poort: “Kom naar buiten, laffe vorst, om eigenhandig te vechten! Holbewoner, meester van slaven, loerende leugenaar, vijand van goden en elfen, kom! Want ik wil uw benarde gezicht zien.” Toen (zo zegt men) kwam Morgoth. Want hij kon een dergelijke uitdaging tegenover zijn aanvoerders niet afwijzen. Hij vocht met zijn grote hamer Grond, die bij elke klap een diepe kuil maakte, en beukte Fingolfin de grond in, maar toen die stierf nagelde hij Morgoths voet aan de aarde vast, en het zwarte bloed stroomde eruit en vulde de gaten die Grond had gemaakt. Daarna liep Morgoth voorgoed mank.’ Dus toen Beren en Lúthien de diepste zaal van Angband bereikten, waar Morgoth zetelde, bracht Lúthien hem in haar ban, en ‘plotseling viel hij, als een heuvel die door een aardbeving verschuift, en als door een donderslag van zijn troon geslingerd, lag hij uitgestrekt op de vloeren van de hel’.

Over Beleriand

Toen Boombaard met Pepijn en Merijn elk in de holte van een arm door Fangorn schreed, zong hij voor hen over oeroude bossen in het grote land Beleriand, dat aan het eind van de Oudste Dagen in de beroeringen van de Grote Slag ten onder ging. De Grote Zee stroomde naar binnen en alle landen ten westen van de Blauwe Bergen, Ered Luin en Ered Lindon genoemd, verdronken. Daarom eindigt de kaart bij *De Silmarillion* in het oosten bij die bergketen, terwijl de kaart bij *In de ban*